# สถาปัตยกรรมสมัยใหม่ในเมืองลพบุรี

**ปัณรสี รักษา**
หลักสูตรศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาประวัติศาสตร์สถาปัตยกรรม
คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร

**สมชาติ จึงสิริอารักษ์**
คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร

## บทคัดย่อ

บทความนี้มุ่งศึกษาสถาปัตยกรรมสมัยใหม่ในจังหวัดลพบุรี สมัยจอมพล ป.พิบูลสงคราม เป็นนายกรัฐมนตรี ช่วงที่ 1 (พ.ศ.2481-2487) และช่วงที่ 2 (พ.ศ.2491-2500) โดยมีวัตถุประสงค์ในการศึกษา คือ การสร้างสถาปัตยกรรมสมัยใหม่ ที่สะท้อนแนวความคิดและอุดมการณ์ทางการเมืองหลังการปฏิวัติการปกครอง พ.ศ.2475 ในจังหวัดลพบุรี แนวนโยบายทางการเมืองการปกครองของจอมพล ป.พิบูลสงคราม เมื่อคราวดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรี ซึ่งมีอิทธิพลโดยตรงต่อการพัฒนาพื้นที่ในจังหวัดลพบุรี ในช่วงระยะเวลา พ.ศ.2475–2500 โดยกล่าวถึงบทบาททางการทหารยุคของสมัยจอมพล ป.พิบูลสงคราม และศิลปสถาปัตยกรรมสมัยใหม่และจังหวัดลพบุรี เพื่อหาข้อสรุปว่าภายหลังจากการปฏิวัติเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ.2475 จอมพล ป.พิบูลสงคราม มีความพยายามที่จะสะท้อนแนวความคิดอุดมการณ์ชาตินิยมบางประการโดยแสดงออกของรูปแบบ สัญลักษณ์ทางการเมือง การปกครองแบบใหม่ผ่านทางรูปแบบสถาปัตยกรรม โดยเฉพาะจังหวัดลพบุรี ซึ่งถูกกำหนดให้เป็นศูนย์กลางทางการทหารของประเทศ เป็นจุดเริ่มต้นของนโยบายเมืองใหม่ในส่วนภูมิภาค ถือเป็นต้นแบบ หรือภาพร่างทางความคิด และแนวทางในการพัฒนาประเทศของจอมพล ป.พิบูลสงคราม จึงรวบรวมรูปแบบและ แนวความคิดในการสร้างสถาปัตยกรรมสมัยใหม่ในเขตพื้นที่จังหวัดลพบุรี ซึ่งเป็นสัญลักษณ์เชิงการเมืองการปกครองของรัฐบาลและผู้นำในยุคนั้น ที่มีเป้าหมายเพื่อการพัฒนาประเทศในแบบตะวันตก ในสมัยที่เขาเป็นนายกรัฐมนตรีในครั้งที่ 1 (พ.ศ.2481-2487 ) และครั้งที่ 2 (พ.ศ.2491-2500)

**คำสำคัญ:** สถาปัตยกรรมสมัยใหม่ | จอมพล ป. พิบูลสงคราม | ลพบุรี

# Modern Architecture in City of Lopburi

**Panarasee Raksa**
Master of Arts in History of Architecture

**Somchart Chungsiriarak**
Faculty of Architecture, Silpakorn University

**Abstract**

This study is focus on modern architecture in Lopburi. That was constructed in the first period of general Pibulsongkram was the prime minister of Thailand during 1938 to 1944 and the second period during 1948 to 1957. The propose of this study to examine political ideology that reflect from the modern architecture after the revolution in 1932 in Lopburi. The development of Lopburi city was influence by the political policy of the prime minister during 1932 to 1957. In this content is present the military role of the prime minister that reflect in modern architecture to concuss that after the revolution in 1932 general Pibulsongkram try to represent the political ideology and nationalism symbolic in the modern architecture in Lopburi and develop this city to be the military center of Thailand. This is a beginning of development policy in rural area and the planning of development policy of Thailand. In this study to collect data about modern architecture in Lopburi during 1932 to 1957 to represent the policy of general Pibulsongkram.

**Keywords:** Modern Architecture | Lopburi | Marshall Pibulsongkram

## 1. กล่าวนำ

สถาปัตยกรรมสมัยใหม่ในจังหวัดลพบุรีสร้างขึ้นในช่วงจอมพล ป.พิบูลสงครามเป็นนายกรัฐมนตรี ทั้งในช่วงที่ 1 (พ.ศ.2481-2487) และช่วงที่ 2 (พ.ศ.2491-2500) การวางผังเมืองลพบุรีแสดงถึงความรู้ด้านการวางผังเมืองแบบตะวันตก ตลอดจนสถาปัตยกรรมที่ก่อสร้างนั้นถือเป็นสถาปัตยกรรมสมัยใหม่ที่สร้างขึ้นบนความสัมพันธ์กับบริบททางสังคม การเมือง และวัฒนธรรมในช่วงเวลาดังกล่าว ที่มีความสัมพันธ์กับความเป็นสมัยใหม่โดยเฉพาะความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นอย่างชัดเจนในเมืองลพบุรี

ทั้งนี้ การเวนคืนพื้นที่ตั้งแต่ปีพ.ศ.2476 โดยการออกพระราชบัญญัติโอนกรรมสิทธิ์ให้แก่กระทรวงกลาโหม หรือประกาศพระราชกฤษฎีกากำหนดขอบเขตที่ดินที่ต้องเวนคืน และกำหนดขอบเขตหวงห้ามที่ดินเพื่อในการใช้ประโยชน์ทางการทหารในเขตพื้นที่จังหวัดลพบุรีจนถึงจังหวัดสระบุรี ตามเอกสารจากกระทรวงกลาโหม เลขที่ 4418/2481 วันที่ 14 มิถุนายน 2481 เรื่อง ขอเงินเพื่อใช้ในการบำรุงจังหวัดลพบุรี ความว่า*“กระทรวงกลาโหม ได้มาคำนึงเห็นว่า จังหวัดลพบุรีเป็นจังหวัดอันสมควรจะมีการบำรุงให้มีความเจริญได้จังหวัดหนึ่ง และจังหวัดลพบุรีนี้ กระทรวงกลาโหมได้ตั้งใจไว้ว่า จะใช้เป็นฐานทัพอันเข้มแข็งในต่อไปด้วย”*

นอกจากนี้ ลพบุรีได้ถูกกำหนดให้เป็นเมืองยุทธศาสตร์ทางการทหาร นับเป็นจุดเปลี่ยนสำคัญของลพบุรีให้เป็นศูนย์กลางการบัญชาการและกองทัพ ตลอดจนการวางระบบสาธารณูปการต่างๆ เพื่อตอบสนองการสร้างเมืองทหารในแบบสมัยใหม่ แยกออกจากพื้นที่ชุมชนเมืองเก่า ด้วยการสร้างสิ่งอำนวยความสะดวกขึ้นใหม่ด้วยรูปแบบสถาปัตยกรรมสมัยใหม่โดยเฉพาะค่ายสมเด็จพระนารายณ์มหาราช ในการนี้ จึงนำส่วนหนึ่งของการศึกษาหัวข้อ *“การศึกษาสถาปัตยกรรมสมัยใหม่ในจังหวัดลพบุรี สมัยจอมพล ป.พิบูลสงครามเป็นนายกรัฐมนตรี ระยะที่1 (พ.ศ.2481–2487) และ ระยะที่ 2 (พ.ศ.2491–2500)”* มาอธิบายความเป็นมา และความสำคัญทางประวัติศาสตร์ ผ่านสถาปัตยกรรมสมัยใหม่ในจังหวัดลพบุรี หรือที่ชาวบ้านในยุคนั้น เรียกว่า *“เมืองใหม่”* ซึ่งจะกล่าวต่อไปในบทความนี้

## 2. ประวัติ และบทบาทการทหารของจอมพล ป. พิบูลสงครามโดยสังเขป

การที่สยามมีการปฏิวัติเปลี่ยนแปลงการปกครองเป็นระบอบประชาธิปไตย นับเป็นจุดเปลี่ยนทางสังคม วัฒนธรรม และประเพณี การศึกษา ประวัติศาสตร์ความเชื่อ ค่านิยม และอุดมการณ์ต่างๆ ภายใต้คณะปฏิวัติ พ.ศ.2475 รัฐธรรมนูญฉบับแรก คือ การถ่ายโอนอำนาจของกษัตริย์ไปอยู่กับประชาชนแล้วให้สภาผู้แทนราษฎรทรงอำนาจสูงสุดในแง่ขององค์กรของรัฐ หากว่าหลักคิดเช่นนี้ไม่ได้รับการใช้ในเวลาต่อมา จึงส่งผลให้เกิดการยกร่างรัฐธรรมนูญฉบับกลายเป็นรัฐธรรมนูญฉบับวันที่ 10 ธันวาคม พ.ศ.2475 หลักการปกครองโดยถืออำนาจสูงสุดนั้นจึงไม่ปรากฏขึ้นอีก มีการเปลี่ยนมาเป็นการจัดรูปการปกครองในระบบรัฐสภาที่มีการถ่วงดุลอำนาจกันเช่นที่เป็นอยู่ในปัจจุบัน (Pakeerut W., 2014: 25) ทั้งนี้ หลวงประดิษฐ์มนูธรรม (นายปรีดี พนมยงค์) มีเป้าหมายที่ต้องการให้ประชาชนมีความสุขสมบูรณ์มากกว่าการเปลี่ยนแต่เพียงรูปแบบ ซึ่งได้วิจารณ์การปฏิวัติฝรั่งเศส ค.ศ.1789 ว่าไม่สมบูรณ์ (Pakeerut W., 2014: 25) หลังจากที่หลวงประดิษฐ์มนูธรรมเสนอเค้าโครงเศรษฐกิจสถานการณ์ภายในของคณะปฏิวัติเกิดการต่อต้านและสถานการณ์ภายในประเทศก็มิได้มีเอกภาพ

จนเกิดความขัดแย้งและนำไปสู่การใช้กำลังอาวุธ ตลอดจนเกิดเหตุการณ์ปิดสภาและรัฐประหารยึดอำนาจรัฐบาลพระยามโนปกรณ์นิติธาดา ในวันที่ 20 มิถุนายน พ.ศ.2476 โดยแถลงว่าพระยามโนปกรณ์นิติธาดาได้บริหารราชการแผ่นดินไม่ถูกต้องตามรัฐธรรมนูญ

เหตุการณ์รัฐประหารโดยพระยาพหลพลพยุหเสนาเพื่อให้รัฐธรรมนูญบังคับใช้ ซึ่งเป็นรัฐประหารเพื่อพิทักษ์รัฐธรรมนูญที่เกิดขึ้นครั้งเดียวในประวัติศาสตร์การปกครองไทย หลังจากนั้นมีการเปิดสภาผู้แทนราษฎรขึ้นอีกครั้งเป็น *"รัฐบาลคณะราษฎร"* ภายใต้รัฐบาลของพันเอกพระยาพหลพลพยุหเสนาเป็นนายกรัฐมนตรี (พ.ศ.2476–2481) อัตราส่วนของทหารที่เป็นสมาชิกผู้แทนราษฎรก็เพิ่มเป็น 48 คน บทบาทของรัฐบาลคณะราษฎรจึงเกิดจากทัศนคติ ค่านิยม อุดมการณ์ทางการปกครองที่ได้รับอิทธิพลจากแนวความคิดแบบตะวันตก และภารกิจสำคัญในการป้องกันรัฐธรรมนูญอันเป็นสัญลักษณ์ของระบอบใหม่ ทหารรัฐธรรมนูญ โดยพระยาพหลพยุหเสนา กล่าวถึงแรงจูงใจนี้ว่า *"ผมเป็นทหาร เหตุทางผมจึงได้เริ่มมาจากหน้าที่ทางการทหารของผม"* (Piwnual C., 1990: 23) ที่ก่อให้เกิดแนวความคิดสมัยใหม่ในแบบทหาร

บทบาทแนวความคิดทางการเมืองในแบบของทหารจึงมีความสำคัญและเกี่ยวข้องกับการบริหารประเทศในระบอบประชาธิปไตยในยุคแรก อีกทั้ง กรณีกบฏบวรเดชซึ่งเรียกกลุ่มของตนว่า *"คณะกู้บ้านกู้เมือง"* นำได้พยายามยึดอำนาจจากรัฐบาล แต่ถูกปราบปรามโดยฝ่ายทหารของรัฐบาลภายใต้การนำของพันโทหลวงพิบูลสงครามซึ่งรับหน้าที่เป็นผู้บังคับกองกำลังผสม ต่อมาหลวงพิบูลสงครามจึงได้รับยศเป็นพันเอกในตำแหน่งรัฐมนตรีว่าการกระทรวงกลาโหม และรองผู้บัญชาการทหารบก และสร้าง *"อนุสาวรีย์ปราบกบฏ"* หรือ *"อนุสาวรีย์พิทักษ์รัฐธรรมนูญ"* และมีการตราพระราชบัญญัติจัดการป้องกันรักษารัฐธรรมนูญ พ.ศ.2476 ขึ้น (Pakeerut W., 2014: 33)

ทั้งนี้ รัฐบาลคณะราษฎรต้องการควบคุมความวุ่นวายอันเนื่องจากวิกฤตทางการเมือง ภายหลังในปีพ.ศ. 2476 ให้เป็นแบบระบอบประชาธิปไตยภายใต้รัฐธรรมนูญอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นพระประมุข ประกอบการรับทราบสถานการณ์ของโลกมีความตึงเครียดชัดเจนขึ้น รัฐบาลจึงตัดสินใจที่จะต้องวางตัวเป็นกลาง ในขณะที่ความขัดแย้งของประเทศต่างๆ กำลังจะกลายเป็นสงคราม จำเป็นต้องเร่งสร้างแสนยานุภาพให้กองทัพมีการจัดตั้งกรมยุวชนทหาร (Na-pompet V., 2001: 137-138) โรงเรียนเทคนิคทหารบก ในพ.ศ.2477 และการเจรจายกเลิกสนธิสัญญาที่ไม่เสมอภาคกับยุโรป สหรัฐอเมริกา และญี่ปุ่น ทั้งนี้ รัฐบาลได้แถลงนโยบายด้านการศึกษาว่า *"รัฐบาลจะได้จัดให้มีผู้รู้ทางด้านการศึกษาจนสามารถอ่านออกเขียนได้ และเข้าใจหน้าที่พลเมือง"* (Na-pompet V., 2001: 137-139) ทำให้สถานการณ์ทางสังคมยังสามารถดำเนินชีวิตได้อย่างสะดวกสบาย ตามควรแก่อัตภาพ และมีความภาคภูมิใจที่ได้เห็นบ้านเมืองกำลังเปลี่ยนแปลงไปในทางที่ดีขึ้นทุกๆด้าน โดยเฉพาะประชาชนยังดำเนินชีวิตปกติและยังคงเพลิดเพลินกับการดูหนังดูละคร ฟังเพลง อ่านหนังสือจากกิจกรรมของรัฐบาล รวมทั้งการส่งเสริมความเข้าใจระบอบรัฐธรรมนูญส่งผลให้เกิดความรัก และความภูมิใจในชาติ กลายเป็นกระแสชาตินิยมที่ทวีความเข้มข้นขึ้นเป็นลำดับ นอกจากนี้ ยังส่งเสริมความเสมอภาค ความก้าวหน้าด้านเศรษฐกิจ การศึกษาที่เปิดกว้าง และแสดงความเป็นอยู่ที่สะดวกสบายขึ้นด้วยเทคโนโลยีและวิทยาศาสตร์สมัยใหม่

## 3. ประวัติศาสตร์สังเขปของเมืองลพบุรีก่อนหน้าสมัยเปลี่ยนแปลงการปกครอง

เมืองลพบุรี เป็นเมืองสำคัญของภาคกลาง มีทำเลที่ตั้งสัมพันธ์กับบริเวณที่แม่น้ำบางขามไหลมาบรรจบกับแม่น้ำลพบุรี ตัวเมืองตั้งอยู่บนพื้นที่สูงในขณะที่พื้นที่โดยรอบเป็นพื้นที่ราบลุ่ม และมีที่ราบลุ่มน้ำขัง เรียกว่า ทุ่งน้ำพรหมมาส สำหรับทำเลที่ตั้งของตัวเมืองเป็นพื้นที่ค่อนข้างสูงกว่าพื้นที่ทุ่ง

จากหลักฐานทางโบราณคดีนับตั้งแต่สมัยก่อนประวัติศาสตร์จนสู่สมัยประวัติศาสตร์แสดงให้เห็นว่าลพบุรีเป็นเมืองประวัติศาสตร์นับจากทวารวดี สมัยเมืองพระนคร จวบจนอยุธยาซึ่งลพบุรีมีฐานะเป็นเมืองสำคัญโดยเฉพาะในสมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราชแห่งกรุงศรีอยุธยา ซึ่งโปรดให้เมืองลพบุรีเป็นดั่งราชธานีแห่งที่ 2 และเสด็จมาประทับอยู่เป็นประจำตั้งแต่พ.ศ.2209–2231 ขอบเขตเมืองลพบุรีเก่านั้นอยู่ด้านตะวันออกของแม่น้ำลพบุรีมีพื้นที่คูเมืองเป็นรูปวงรีเป็นตัวเมืองชั้นใน ซึ่งมีพระราชวังตั้งอยู่และได้ขยายขอบเขตพื้นที่เมืองและกำแพงเมืองไปทางทิศตะวันออกเป็นแนวกำแพงและคูเมืองชั้นที่ 2 และชั้นที่ 3 และขยายแนวคูเมืองกำแพงเมืองด้านทิศเหนือและทิศใต้ให้กว้างขึ้นเป็นรูปทรงสี่เหลี่ยมคางหมู และยังปรากฏ *“พระที่นั่งสีหไกรสร”* หรือเรียกกันโดยย่อว่า *“พระที่นั่งเย็น”* ทว่าเมื่อครั้งสิ้นสมเด็จพระนารายณ์มหาราช เมืองลพบุรีก็มีบทบาทลดน้อยลง

จวบจนสมัยรัตนโกสินทร์ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๔ ลพบุรีได้กลับมามีบทบาทขึ้นอีกครั้ง กล่าวคือ พระองค์ทรงโปรดให้ปฏิสังขรณ์พระราชวังเพื่อเป็นที่ประทับและแสดงการระลึกถึงสมเด็จพระนารายณ์มหาราช จึงพระราชทานนามว่า *“พระนารายณ์ราชนิเวศน์”* ต่อมาในสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๕ ทรงปฏิรูปการปกครองในปีพ.ศ.2435 เพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตประชาชน เช่น ประกาศเลิกทาส การตั้งหน่วยงานราชการ การศึกษา การคมนาคม และเศรษฐกิจทั้งภายในและภายนอกประเทศ พระนารายณ์ราชนิเวศน์จึงถูกใช้เป็นที่ทำการของหน่วยงานราชการจังหวัดลพบุรี นอกจากนี้ ลพบุรียังความเคลื่อนไหวทางสังคม เศรษฐกิจ และวัฒนธรรมที่สัมพันธ์กับผู้คนกลุ่มต่างที่เคลื่อนย้ายเข้ามาตั้งถิ่นฐานอยู่ก่อนหน้า อาทิ กลุ่มเชื้อสายลาว กลุ่มเชื้อสายมอญ และกลุ่มเชื้อสายจีน

ด้วยพื้นที่เป็นที่ราบลุ่มเหมาะกับการทำนา ปลูกพืชสวนแบบผสม และประมงลุ่มแม่น้ำ โดยมีตัวเมืองในละแวกพระนารายณ์ราชนิเวศน์ทำหน้าที่เป็นศูนย์กลางทางการค้าขายผลิตผลทางการเกษตร การประมง และแลกเปลี่ยนสินค้าที่รับมาจากส่วนกลางโดยใช้การสัญจรทางน้ำเป็นหลัก สำหรับพื้นที่ฟากตะวันออกเป็นพื้นที่ราบสูงสำหรับทำการปลูกพืชสวน พืชไร่ และเลี้ยงสัตว์ มีเขตติดต่อกับแนวเขาจากจังหวัดสระบุรีจนถึงจังหวัดนครราชสีมา เป็นพื้นที่เศรษฐกิจสำหรับการค้าขายแลกเปลี่ยนและมีการเลี้ยงวัว และโคนมขึ้นในจังหวัดลพบุรี

สำหรับพื้นที่ทางทหารกำหนดเขตที่ตั้งอยู่ทางทิศตะวันออกของทางรถไฟ เป็นที่ตั้งหน่วยงานทหารมาตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 5 นับตั้งแต่พ.ศ.2444 เรียกว่า ศูนย์ทหารปืนใหญ่ และโรงเรียนทหารปืนใหญ่ในปีพ.ศ.2453 และในปีพ.ศ.2457 ในสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 6 ได้มีการจัดตั้งหน่วยงานทหารปืนใหญ่ขึ้นที่โคกกระเทียม ในคราวนั้นได้มีการสร้างสนามยิงปืนใหญ่ซึ่งเป็นพื้นที่กว้างใหญ่สามารถยิงได้ไกลและมีอำนาจมาก และยังประกอบไปด้วยหน่วยงานทหารอื่น

คือ กรมจเรทหารราบ และโรงเรียนทหารปืนใหญ่ ตั้งอยู่ที่โคกกระเทียมเหมือนกัน ส่วนจังหวัดทหารบก และกรมทหารปืนใหญ่ที่ 3 ซึ่งเดิมตั้งอยู่โรงเรียนพิบูลวิทยาลัยในปัจจุบัน ทั้งหมด 13 กองพล เหตุการณ์สำคัญอันเป็นเหตุให้เกิดการปฏิวัติการเปลี่ยนแปลงการปกครอง คือ ความขัดแย้ง แตกแยกทางแนวคิดด้านการปกครอง และการบริหารจัดการระบบภาครัฐที่ส่งผลต่อเศรษฐกิจและวิถีชีวิตทางสังคมส่วนรวม ทำให้เกิดการต่อต้านและนำมาสู่การปฏิวัติเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ.2475 เมื่อวันที่ 24 มิถุนายน พ.ศ.2475 โดยการรับอิทธิพลแนวความคิดทางด้านทฤษฎีการปกครองตามแบบอย่างตะวันตก และความร่วมมือจากผู้นำทางการทหารทั้ง 4 เหล่าทัพ เรียกว่า *"รัฐบาลคณะราษฎร"*

ทว่าการเปลี่ยนแปลงทางการทหารในจังหวัดลพบุรีก็ไม่ได้เกิดขึ้นอย่างทันทีหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครองพ.ศ.2475 แต่เกิดขึ้นในช่วงเวลาระหว่างรัฐบาลพันเอกพระยาพหลพลพยุหเสนาเป็นนายกรัฐมนตรี (พ.ศ.2476–2481) โดยปฏิวัติรัฐประหารยึดอำนาจการปกครองจากพระยามโนปกรณ์นิติธาดาผู้เป็นนายกรัฐมนตรี เมื่อวันอังคารที่ 20 มิถุนายน พ.ศ.2476 พระยาพหลพยุหเสนา โดยเป็นรัฐประหารพิทักษ์รัฐธรรมนูญครั้งเดียวในประวัติศาสตร์การปกครองของไทย จึงกล่าวถึงแรงจูงใจนี้ว่า *"ผมเป็นทหาร เหตุทางผมจึงได้เริ่มมาจากหน้าที่ทางการทหารของผม"* (Piwnual C., 1990: 23) ซึ่งสอดคล้องกับหลัก 6 ประการ ซึ่งถือว่าภารกิจการปกป้องรัฐธรรมนูญและประชาธิปไตยของประเทศถือเป็นฐานความคิดทางการเมืองในแบบทหาร และกลายเป็นความสำคัญและเกี่ยวข้องกับการบริหารประเทศตามแนวความคิดทางการเมืองในระบอบประชาธิปไตยในยุคแรกให้มีหน้าที่ *"ป้องกันรัฐธรรมนูญอันเป็นสัญลักษณ์ของระบอบใหม่ที่ปกครองตามกฎหมาย"* (Piwnual C., 1990: 23) ต่อมาในช่วงปลายปีพ.ศ.2476 เกิดเหตุกรณีกบฏบวรเดชพยายามจะยึดอำนาจจากรัฐบาล แต่ก็ถูกปราบปรามลงได้โดยกองทหารที่นำโดยพันโทหลวงพิบูลสงครามเป็นผู้บังคับกองกำลังผสม เมื่อเสร็จภารกิจจึงได้รับยศเป็นพันเอกในตำแหน่งรัฐมนตรีว่าการกระทรวงกลาโหม และรองผู้บัญชาการทหารบกในขณะนั้น ทำให้บทบาทของพันโทพิบูลสงครามในทางการเมืองสูงขึ้น

นอกจากนี้ ในช่วงเวลาดังกล่าวยังมีความจำเป็นที่ต้องแสดงอำนาจและศักยภาพทางการแข่งขันกันทางสังคม เศรษฐกิจ ส่งผลถึงนโยบายด้านการขยายกองกำลังทางการทหารเพื่อปกป้องศึกสงครามทั้งภายในและภายนอก และการจัดตั้งฐานทัพ ณ จังหวัดลพบุรี ถือว่ามีทำที่ตั้งเหมาะสมกับยุทธศาสตร์ทางการทหารของประเทศไทยในช่วงเวลาดังกล่าว

สำหรับวิถีชีวิตและความเป็นอยู่ของประชาชนและชุมชนชาวลพบุรีในช่วงเวลานั้นยังมีความเป็นสังคมแบบจารีตเดิมแตกต่างจากสังคมเมืองเช่นกรุงเทพมหานครที่มีการพัฒนาความเจริญด้านต่างๆ ไปมาก การเปลี่ยนแปลงดังกล่าวจึงถือเป็นเรื่องแปลกใหม่ นอกจากนี้ ยังมีการโฆษณา และแสดงเนื้อหาปลุกใจผ่านกิจกรรมทางด้านสังคม และการสร้าวแบบแผนใหม่ทางวัฒนธรรมประเพณีที่มุ่งแสดงถึงการพัฒนาคุณภาพชีวิต ตลอดจนความร่วมมือกันด้านการเมืองการปกครอง ทำให้เกิดแรงสนับสนุนและการตอบรับจากประชาชนและทหารโดยทางตรง ภายใต้ผู้นำทางการทหารในยุคสมัยจอมพล ป. พิบูลสงคราม



ภาพที่ 1: ตลาดท่าโพธิ์ในสมัยรัชกาลพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 5
ที่มา: หอจดหมายเหตุแห่งชาติ
สืบค้นโดย: กุลพัชร์ เสนีวงศ์ ณ อยุธยา

## 4. เมืองใหม่ลพบุรี - เมืองทหาร

เมื่อนโยบายทางการทหารต้องการสร้างฐานทัพในเขตพื้นที่จังหวัดลพบุรี พร้อมประกาศตามปรากฏใน พระราชกฤษฎีกากำหนดเขตหวงห้ามที่ดินอำเภอเมืองลพบุรี อำเภอบ้านเซ่า อำเภอโคกสำโรง จังหวัดลพบุรี และอำเภอปากเพรียว อำเภอหนองโดน อำเภอชัยบาดาล จังหวัดสระบุรี พุทธศักราช 2479 ตามประกาศประธานสภาผู้แทนราษฎร ลงวันที่ 20 สิงหาคม พ.ศ.2478 ตามนโยบายรัฐบาล ร่วมกับยุทธศาสตร์ทางการทหารในพื้นที่จังหวัดลพบุรี จากการประกาศใช้จัดตั้ง และเวนคืนพื้นที่จังหวัดลพบุรี คือ *"พื้นที่เมืองใหม่"* อยู่ทางด้านทิศใต้ตลอดแนวถนนประชาธิปไตย และ *"พื้นที่ทหาร"* ปรากฏในพื้นที่ตอนบน หรือทิศเหนือตลอดแนวถนนประชาธิปไตย เพื่อรวมเป็นเขตพื้นที่เพื่อใช้ประโยชน์ทางการทหาร

*"พื้นที่เมืองใหม่"* อยู่ทางตอนล่างหรือทิศใต้ตลอดแนวถนนประชาธิปไตย ตามการประกาศพระราชกฤษฎีกาจัดตั้งเทศบาลเมืองลพบุรี จังหวัดลพบุรี พุทธศักราช 2478 เพื่อต้องการยกฐานะ *"สุขาภิบาลเมืองลพบุรี"* ให้เป็นเทศบาลเมืองโดยมีนามว่า *"เทศบาลเมืองลพบุรี จังหวัดลพบุรี"* โดยถูกกำหนดในแผนผังเมืองในเขตพื้นที่เมืองใหม่หรือในค่ายสมเด็จพระนารายณ์มหาราชที่เชื่อมต่อกับพื้นที่เมืองเก่าด้านทิศตะวันตกของทางรถไฟ และเป็นการจัดตั้งพื้นที่ศูนย์กลางเมืองแห่งใหม่หรือชุมชนเมืองในรูปแบบวงเวียน คือ *"วงเวียนศรีสุนทร"* *"วงเวียนศรีสุริโยทัย"* และ *"วงเวียนเทพสตรี"* พร้อมกับกลุ่มอาคาร และสถาปัตยกรรมสมัยใหม่ ที่ให้ความสำคัญกับความเป็นสาธารณะ เช่น การสร้างถนนขนาดใหญ่ การแบ่งแยกช่องทางจราจร ตลอดจนการปลูกต้นไม้ริมสองข้างทางมีการกำหนดในเรื่องของทิศทาง และการจัดผังพื้นและลานโล่งให้เกิดความสะดวกสบาย

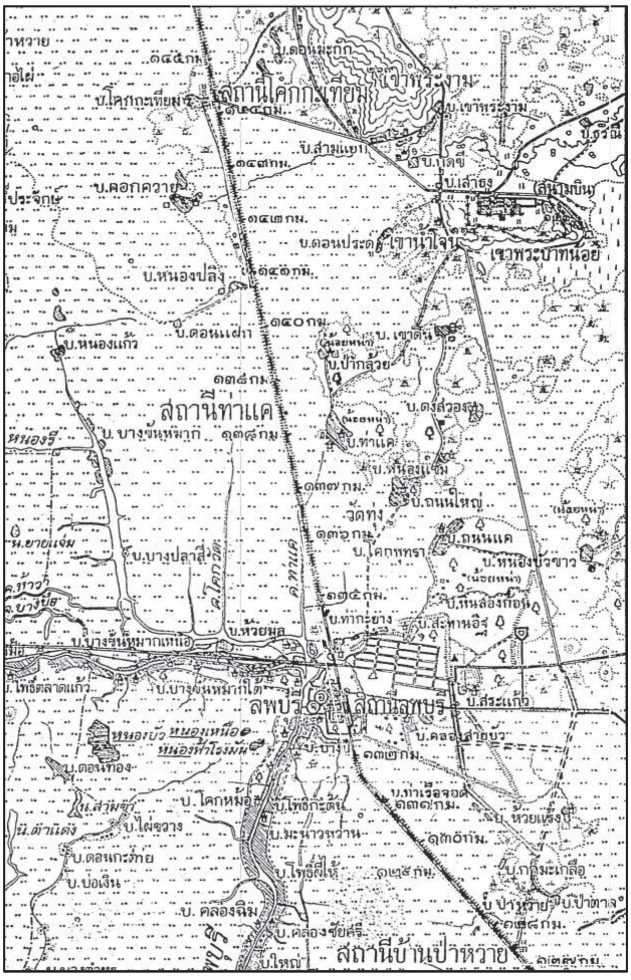
ทั้งนี้ เมืองใหม่ถูกสร้างขึ้นไปพร้อมกับนโยบายการสร้างชาติ การพัฒนาวิถีชีวิตและความเจริญให้บ้านเมือง ด้วยการก่อสร้างถนนระหว่างจังหวัดต่อจังหวัด อำเภอต่ออำเภอ ตามพระราชกฤษฎีกาประกาศแนวทาง 70 สาย หรือกำกับให้สร้างป้อมตรวจการณ์เวรให้กั้นรั้วเขตทหารลพบุรี โดยขอให้กั้นรั้วเขตทหารลพบุรี โดยเฉพาะที่โคกกระเทียมกำหนดให้กั้นเขตโรงเรียนปืนใหญ่เป็นการด่วนที่สุดเพื่อแยกพื้นที่ออกจากกองบิน (A. Piboonsongkram: 306) หรือการติดตั้งเสาธงโดยกำหนดว่า *"คนไทยต้องรู้จักเคารพธงชาติ"* เป็นต้น



ภาพที่ 2: ถนนนารายณ์มหาราชมุ่งตรงสู่วงเวียนศรีสุริโยทัย
ที่มา: ธงชัย ลิขิตพรวรรค์, (2558) **สมุดภาพเที่ยวที่ต่างๆ**. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์ต้นฉบับ. หน้า 52.



ภาพที่ 3: “วงเวียนศรีสุริโยทัย” หรือที่เรียกกันทั่วไปว่า “วงเวียนสระแก้ว” ซึ่งเริ่มก่อสร้างในปีพ.ศ.2481-2482
ที่มา: สำนักศิลปะและวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยราชภัฏลพบุรี. **ภาพเก่าเล่าอดีตเมืองลพบุรี**. หน้า 88.




ภาพที่ 4: แผนที่แสดงการขยายพื้นที่ทางการทหารในปีพ.ศ.2484
ที่มา: หอจดหมายเหตุแห่งชาติ

*"พื้นที่ทหาร"* คือ อยู่ทางทิศเหนือของถนนประชาธิปไตย ซึ่งมีพื้นที่ครอบคลุมตลอดแนวเชิงเขาจากจังหวัดลพบุรีไปจนถึงจังหวัดสระบุรี ดังกล่าวถึงในเอกสารทางราชการดังนี้

- ประกาศราชกิจจานุเบกษา กระทรวงกลาโหม เรื่องเขตสนามยิงปืนของทหาร ในเขตพื้นที่โคกสำโรง อำเภอไชยบาดาล และอำเภอเมืองลพบุรี จังหวัดลพบุรี เล่มที่ 72 ตอนที่ 56 ลงวันที่ 2 สิงหาคม พุทธศักราช 2478

- ประกาศราชกิจจานุเบกษา กำหนดเขตต์หวงห้ามที่ดินในท้องที่อำเภอเมืองสระบุรี อำเภอเสาไห้ อำเภอแก่งคอย อำเภอหนองโดน และอำเภอไชยบาดาล จังหวัดสระบุรี และอำเภอเมืองลพบุรี อำเภอโคกสำโรง และอำเภอบ้านหมี่ จังหวัดลพบุรี พุทธศักราช 2483

- ประกาศราชกิจจานุเบกษา กำหนดเขตต์ที่ดินในบริเวณที่ที่จะเวนคืนในท้องที่อำเภอเมืองลพบุรี อำเภอบ้านหมี่ อำเภอโคกสำโรง อำเภอชัยบาดาล จังหวัดลพบุรี และอำเภอเมืองสระบุรี อำเภอหนองโดน จังหวัดสระบุรี พุทธศักราช 2485

ทั้งนี้ กำหนดคุณลักษณะของการวางตำแหน่งที่ตั้งอาคาร ในเขตพื้นที่ทหารของกลุ่มอาคารโรงพยาบาลอานันทมหิดล ไว้ว่า *" ..ทั้งนี้ ให้คิดสร้างสถานที่ขึ้นใหม่ อาศัยกำบังต่อภูมิประเทศให้ดี ใกล้ๆ เขาเป็นการเหมาะดีมาก.. "* (A. Piboonsongkram: 435) หรือการย้ายที่ตั้งหน่วยทหารจากกรุงเทพมหานครมายังบริเวณเขาหนีบ ตำบลโคกกระเทียม อำเภอเมืองลพบุรี เมื่อปีพ.ศ.2481 ทำให้มีการก่อสร้างอาคารสมัยใหม่ที่มีผังพื้นที่รูปทรงสี่เหลี่ยม และรูปทรงกลม และแบบวงเวียน โดยก่อสร้างอยู่ในเขตทหารโดยวางตัวขนานไปกับแนวเชิงเขา และเรียงรายอยู่สองฟากของถนนหลัก

## 5. สถาปัตยกรรมสมัยใหม่ในจังหวัดลพบุรี

การออกแบบสถาปัตยกรรมสมัยใหม่ก็เป็นเช่นเดียวกันสถาปัตยกรรมในหน้าประวัติศาสตร์ที่มีแนวความคิดและบริบทแวดล้อมต่างอยู่เบื้องหลังการก่อรูปของสถาปัตยกรรม เพราะฉะนั้น สถาปัตยกรรมสมัยใหม่ก็ย่อมแสดงออกถึงบริบทแวดล้อมในช่วงเวลาที่มีการออกแบบก่อสร้างสถาปัตยกรรมเช่นกัน สำหรับในพื้นที่ศึกษาจึงพบว่ามีการเชื่อมโยงบริบทแวดล้อมต่างๆ มาสู่การออกแบบ อาทิ แนวความคิด อุดมการณ์ชาตินิยมบางประการซึ่งแสดงออกผ่านรูปแบบสัญลักษณ์ทางการเมืองใหม่ การปกครองแบบใหม่ ดังตัวอย่างของอนุสาวรีย์ประชาธิปไตย และรูปแบบทางสถาปัตยกรรมริมถนนราชดำเนินที่กรุงเทพมหานคร

ทั้งนี้ การรับอิทธิพลทางความคิดจากโลกฝ่ายตะวันตกผ่านการศึกษาเล่าเรียนของชนชั้นนำทางการเมือง จนนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงการปกครองในพ.ศ.2475 ซึ่งทำให้มีการออกแบบก่อสร้างสถาปัตยกรรมแบบใหม่ โดยสถาปนิกไทยรุ่นใหม่ที่สำเร็จการศึกษาจากโลกฝ่ายตะวันตก โดยนำเอารูปแบบอาคารแบบใหม่ที่ซึ่งมีฐานความคิดมาจากการเข้าสู่ความเป็นสมัยใหม่ในโลกตะวันตกซึ่งสัมพันธ์กับรูปทรงเรขาคณิต เน้นความสัมพันธ์ของรูปทรง พื้นผิว และเส้นสายต่างๆ ของอาคาร มีลักษณะคล้ายกล่องสี่เหลี่ยม มีกันสาดสี่เหลี่ยมด้านบนของช่องประตู หน้าต่าง ก่อสร้างด้วยวัสดุใหม่ คือ คอนกรีตเสริมเหล็ก และเพื่อให้เหมาะสมกับสภาพเศรษฐกิจ จึงเน้นเรื่องการออกแบบเพื่อให้เหมาะสมกับพื้นที่และการใช้สอย

ด้วยรูปทรงทางสถาปัตยกรรมที่ดูเรียบง่ายกว่ารูปแบบสถาปัตยกรรมไทยที่ก่อสร้างสืบทอดกันมา และมีความสอดคล้องกับประโยชน์ใช้สอย สถาปัตยกรรมแบบใหม่นี้จึงถูกกำหนดให้เป็นตัวแทนแห่งความทันสมัย

ในฐานะสัญลักษณ์ใหม่ สำหรับเมืองใหม่ลพบุรี และพื้นที่เขตทหารนั้นอาจกล่าวได้ว่าเป็นการจัดวางพื้นที่ทางวัฒนธรรมสมัยใหม่ (Modern) โดยการออกแบบย่อมคำนึงการแสดงออกถึง คำนิยามใหม่ทางการเปลี่ยนแปลงการปกครอง การทหาร สังคม ที่เกิดจากรับอิทธิพลด้านรูปแบบสัญลักษณ์ของเมืองที่ก้าวหน้า และค่านิยมแบบตะวันตกในช่วงต้นศตวรรษที่ 20 เป็นต้นมา

สถาปัตยกรรมสมัยใหม่ในจังหวัดลพบุรีใช้องค์ประกอบหรือการตกแต่งที่ทำให้อาคารมีลักษณะเรียบง่าย รูปทรงโดยรวมเป็นแบบกล่องสี่เหลี่ยม และมีหลังคาราบ ทั้งนี้ สถาปัตยกรรมสมัยใหม่นี้มีการก่อสร้างมาตั้งในช่วงที่พันเอกพิบูลสงครามดำรงตำแหน่งเป็นรองผู้บัญชาการทหารบก และในฐานะรัฐมนตรีว่าการกระทรวงกลาโหม รวมทั้งเป็นแกนนำคณะราษฎร รวมทั้งเมื่อมจอมพล ป.พิบูลสงครามดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรี ระยะที่ 1 (พ.ศ.2481–2487) และระยะที่ 2 (พ.ศ.2491–2500) ทั้งนี้ แบ่งกลุ่มอาคารออกเป็นประเภทได้ดังนี้

- อาคารทางทหาร หรือสำนักงานการทหาร มีทั้งที่เป็นอาคารขนาดเล็ก และขนาดใหญ่ตามวัตถุประสงค์ของการใช้สอยในยุคสมัย ถูกก่อสร้างกระจายอยู่ทั่วไปในเขตพื้นที่ค่ายสมเด็จพระนารายณ์มหาราช

- อาคารเรียน คือ โรงเรียนประจำจังหวัดสำหรับบุรุษ และโรงเรียนประจำจังหวัดสำหรับสตรี

- อาคารราชการ เป็นสำนักงานสำหรับให้ประชาชนมาติดต่อใช้บริการ ได้กำหนดไว้เป็นอาคารโดยรอบวงเวียนขนาดใหญ่ และตั้งอยู่ในเขตพื้นที่ทหารในขณะนั้น

- อาคารมหรสพ เป็นกลุ่มอาคารที่เกิดจากการจัดสรรพื้นที่โดยรอบวงเวียน โดยจัดสสรเป็นพื้นที่พักผ่อนและสถานบันเทิง ประกอบไปด้วยโรงภาพยนตร์ เวทีกลางแจ้ง ตลาด และสวนสัตว์ ทั้งนี้การออกแบบตกแต่งศูนย์กลางวงเวียนนั้นสร้างเป็นประติมากรรมกลางสระน้ำในรูปแบบศิลปะสมัยใหม่

- อาคารสำหรับรองรับการพักอาศัย อาทิเช่น *“อาคารพานิชย์”* ถูกกำหนดลงบนแนวถนนสายหลัก ลักษณะเป็นอาคารที่แบ่งการใช้สอยได้ 5 ห้อง ต่อ 1 ชุด แบ่งเป็นช่วงโดยมีระยะห่างกันพอประมาณ นอกจากนี้ ยังมีการก่อสร้าง *“โรงแรมทหารบก”* เป็นอาคารขนาด 3 ชั้น มีดาดฟ้าสำหรับเป็นที่รองรับผู้สนใจมาเที่ยวในจังหวัดลพบุรี และ *“อาคารเรือนรับรอง”* เช่น *“ตึกเอราวัณ”* ซึ่งในปัจจุบันใช้เป็นสำนักงานทางการทหาร และ *“ตึกพิบูลสงคราม”* บนเขาหนองหว้า ตั้งอยู่ในค่ายพหลโยธิน ศูนย์กลางทหารปืนใหญ่ *“อาคารโรงพยาบาล”* เป็นกลุ่มอาคารสำหรับรองรับการใช้สวัสดิการทางการทหารบริหารจัดการโดยทหารเสนารักษ์

กลุ่มอาคารทั้งหมด เป็นส่วนหนึ่งของกิจการทางการทหารที่มีการจัดเก็บรายได้เพื่อบริหารจัดการในรูปแบบสวัสดิการทหารเมื่อครั้งแรกสร้าง ยกเว้นกลุ่มอาคารเรียน และกลุ่มอาคารราชการเพื่อรองรับฐานทัพและกิจการทางการทหาร ในเขตพื้นที่ค่ายสมเด็จพระนารายณ์มหาราชในรูปแบบทันสมัย นั้นแสดงได้ให้ถึงรูปแบบสถาปัตยกรรมสมัยใหม่ที่เกิดขึ้นภายใต้ผู้นำการปกครองทางการทหารในเขตพื้นที่ลพบุรี ในยุคสมัยของจอมพล ป. พิบูลสงคราม เป็นนายกรัฐมนตรี ในระยะที่ 1 (พ.ศ.2481–2487) และระยะที่ 2 (พ.ศ.2491–2500) ผ่านการบริหารจัดการพื้นที่ซึ่งมีความสัมพันธ์

เกี่ยวข้องกับทางการเมืองการปกครอง และการทหารผ่านรูปแบบสถาปัตยกรรมสมัยใหม่และศิลปกรรมสมัยใหม่ในเขตพื้นที่ค่ายสมเด็จพระนารายณ์มหาราช หรือฐานทัพจังหวัดลพบุรี

**5.1 จอมพล ป.พิบูลสงคราม นายกรัฐมนตรี ระยะที่ 1 (พ.ศ.2481–2487) กับสถาปัตยกรรมสมัยใหม่ "แบบไทยอารยะ"**

ลักษณะพิเศษของกลุ่มอาคาร และสถาปัตยกรรมสมัยใหม่ บนพื้นที่ *"เมืองใหม่"* หรือ *"ค่ายสมเด็จพระนารายณ์มหาราช"* แสดงออกถึงการสร้างวัฒนธรรมในแบบรัฐนิยม 12 ประการของจอมพล ป. พิบูลสงคราม อาทิเช่น เมื่อวันที่ 21 กันยายน พ.ศ.2486 *"...การตั้งโรงแรม 2 แห่งใหม่ขึ้น ก็เพื่อได้ให้ราษฎรมีวัฒนธรรมในการแต่งกาย การกินอยู่ไปในตัว ฉะนั้น ขอแรงให้ช่วยกันกวดขันให้แขกที่มาพักรักษาระเบียบตามวัฒนธรรม..."* หรือความนิยมในแบบตะวันตกของการดูภาพยนตร์ ไว้ว่า *"ขอภาพยนตร์มาฉายให้ทหารดูที่บัวชุมระหว่างที่ฉันอยู่ที่นี้ การมาต้องมีไฟฟ้ามาด้วย"* (A. Piboonsongkram: 324)

หรือในการให้ข้อคิดเห็นในการสร้างสโมสรทหารบก ไว้ว่า *"มีความจำเป็นต้องจัดการสโมสรเพื่อการพบปะกันระหว่างผู้บังคับบัญชาและผู้ใต้บังคับบัญชา เป็นการปรับปรุงความเข้าใจดีต่อกันยิ่งขึ้น"* (A. Piboonsongkram: 257) อีกทั้งเคยประกาศออกเป็นคำสั่งถึงทุกกระทรวงทบวงกรมในเรื่องนี้เช่นกัน

ทำให้ในปีพ.ศ.2484 จอมพล ป.พิบูลสงคราม เปลี่ยนเมืองลพบุรีมาเป็นฐานที่มั่นแทนกรุงเทพมหานคร นี่ก็อาจเป็นปัจจัยหนึ่งที่ทำให้เราพบเห็นอาคาร และสถาปัตยกรรมสมัยใหม่ ที่แสดงออกถึงศิลปวัฒนธรรมที่จะสามารถตอบสนองค่านิยมของจอมพล ป. พิบูลสงครามในจังหวัดลพบุรี

อย่างไรก็ตาม การปรับเปลี่ยนสังคมวัฒนธรรมไทยให้เหมาะสมกับการใช้สอยอาคารสมัยใหม่ หรือในช่วงสภาวะสงครามตามแบบอย่างรัฐนิยม 12 ประการ ยังถือว่าไม่ประสบความสำเร็จนัก ดังนั้น เมื่อวันที่ 27 มีนาคม พ.ศ.2486 จอมพล ป.พิบูลสงคราม ได้ให้ความเห็นไว้ว่า *"...เนื่องด้วยการก่อสร้างเมืองลพบุรียังไม่ดำเนินไปสมความมุ่งหมายเรียบร้อยและรวดเร็วทันความต้องการดี เช่น การหาผลประโยชน์ของทหารลพบุรีไม่ได้เพิ่มพูนขึ้น มีแต่ร่วงโรยลงไปทุกวัน ถนนหนทาง ห้องแถวบ้าน เหล่านี้สกปรก ไม่ถมดิน ไม่ทำถนน เป็นต้น ฉะนั้น เพื่อให้การบูรณะลพบุรีเป็นไปโดยเรียบร้อยสมความมุ่งหมาย ให้ตั้งคณะกรรมการขึ้นคณะหนึ่ง..."* (A. Piboonsongkram: 235-236) และ *"...บรรดาหมู่บ้านที่อยู่ในเขตเทศบาลให้ประกาศจัดการปรับปรุงเสียใหม่ เพื่อให้เหมาะสมแก่ที่อยู่ในเขตเทศบาล ด้วยการวางผังปรับปรุงโดยเร็ว..."* (A. Piboonsongkram: 143-144)

*"...การสร้างและปรับปรุงทางถนนสายตั้งแต่วงเวียนศาลากลางลพบุรีถึงวงเวียนเขาน้ำโจนเพื่อให้เสร็จให้ทันวันชาติ 2487 เพราะจะมีงานเฉลิมฉลองใหญ่ที่ลพบุรี..."* (A. Piboonsongkram: 530) หรือการสั่งให้กรมทางคมนาคม นำเครื่องทุ่นแรงไปขุดดินถมบ่าถนนประชาธิปัตย์ และส่งมอบให้จังหวัดลพบุรี 2 คัน จึงสั่งชลประทานให้นำเครื่องดังกล่าวไปขุดคูให้เป็นคลองลึกขังน้ำได้ ทางด้านตะวันออกถนนลพบุรี โคกกระเทียม และเสริมแนวถนน เมื่อวันที่ 8 กรกฎาคม พ.ศ.2487

หรือแนวทางการก่อสร้างกลุ่มอาคารโรงพยาบาลอานันทมหิดล ไว้ว่า *"...ทั้งนี้ให้คิดสร้างสถานที่ขึ้นใหม่อาศัยกำบังต่อภูมิประเทศให้ดี ใกล้ๆ เขาเป็นการเหมาะดีมาก..."* (A. Piboonsongkram: 435) ทำให้ พ.ศ.2486 จึงมีการปรับปรุงสร้างอาคารขึ้น 4 หลัง ในโรงพยาบาลอานันทมหิดลให้มีขีดความสามารถในการรับทหารที่บาดเจ็บเพิ่มขึ้น และเพิ่มหน่วยทหารที่มาตั้งที่เมืองลพบุรีในช่วงนี้ คือ กรมทหารหญิงสุริโยทัยซึ่งตรงกับกรมยุทธศึกษา มีคำสั่งย้ายมา ณ สถานีตำรวจท่าหิน ในปีพ.ศ.2487

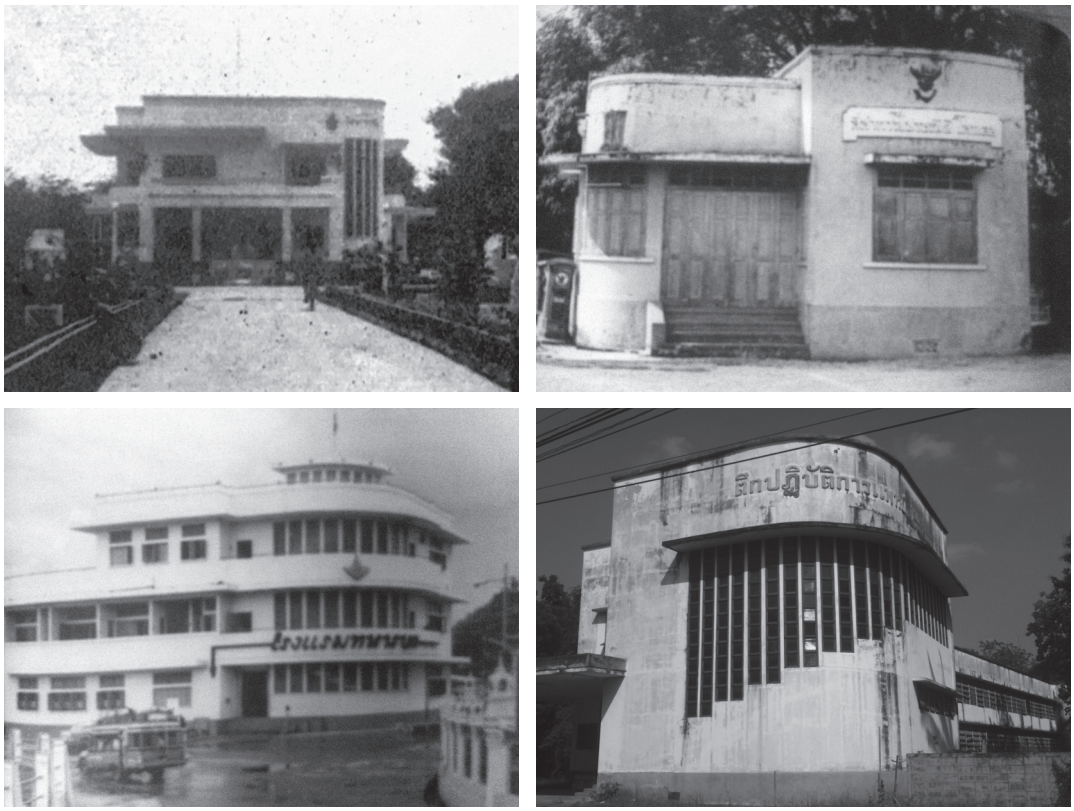
การก่อสร้าง *"...โรงเรียนเทพสตรี ลพบุรี มีที่ไม่พอการรักษาสถานที่ยังรก ไม่มีคนเพียงพอนักเรียนเป็นไข้ไม่มียา ช่วยจัดการปรับปรุงเสียด้วย..."* โดยระบุให้ขยายโรงเรียนให้กว้างขวาง *"...ถมลุ่มและคูภายในกุมภาพันธ์... ...สร้างบ้านพักครูอย่างบ้านนายสิบจำนวน 10 ห้อง ...ให้แล้วก่อนวันชาติ 24 มิถุนายน 2486.. โดยเพิ่มการสั่งการไปที่รัฐมนตรีการศึกษาว่าโรงเรียนประชาบาลในเขตลพบุรี สระบุรี ตามถนนประชาธิปัตย์ยังเลวเต็มทน ขอให้รีบปรับปรุงด่วน เงินสร้างโรงเรียนในเขตดังกล่าวนี้ ได้ให้ไปนานแล้วยังสร้างไม่เสร็จ ช่วยให้เสร็จใน 24 มิถุนายน พ.ศ.2486 นี้ด้วย"* (A. Piboonsongkram: 224)

ดังนั้น อาคารสถาปัตยกรรมสมัยใหม่ เป็นส่วนหนึ่งของผังเมืองที่เน้นความสำคัญเรื่องสิ่งแวดล้อมที่ดี ซึ่งนอกจากตอบสนองสถานการณ์สงครามเพื่อใช้เป็นพื้นที่ตั้งมั่นทางศูนย์กลางทางการทหารและการสนับสนุนทางกำลังทหารและพลเรือน อาจกล่าวได้ว่าการใช้ยุทธศาสตร์ทางการทหารจึงเป็นข้อต่อรองทางด้านการพัฒนาประเทศไทย เพื่อตอบสนองกระแสนิยมทางด้านศิลปะและวัฒนธรรมประเพณีตะวันตกส่วนหนึ่ง เพื่อต้องการเปลี่ยนแปลงค่านิยม และการสร้างระเบียบวินัย และวัฒนธรรมสมัยใหม่ ที่เป็นอารยะในแบบของจอมพล ป. พิบูลสงคราม ตามแบบอย่างรัฐนิยม 12 ประการ ในการเป็นนายกรัฐมนตรี ระยะที่ 1 (พ.ศ.2481–2487)

ถ้ากลุ่มอาคารในเขตพื้นที่ชุมชนเมือง และศูนย์กลางเมือง จึงมีลักษณะทางสถาปัตยกรรมที่ใกล้เคียงกันมากที่สุด อาทิ เช่น อาคารพานิชย์ ที่มีลักษณะเป็นอาคารแนวยาว เว้นระยะพอเหมาะตามแนวถนนด้านทิศใต้ อันเป็นเขตพื้นที่เทศบาลเมืองลพบุรี ไปจรดหัวมุมวงเวียนศรีสุนทร หรือศาลพระกาฬ อันเป็นที่ตั้งของโรงแรมทหานบกที่มีขยาดย่อลงจากอาคารพานิชย์บนถนนราชดำเนิน หรืออาคารหัวมุมโรงแรมรัตนโกสินทร์ติดต่อกับสนามหลวง และสร้างสัญลักษณ์ทางการเมืองยุคใหม่แบบอย่างอนุสาวรีย์ประชาธิปไตย บริเวณวงเวียนศรีสุริโยทัยหรือวงเวียนสระแก้วในปัจจุบัน

นอกจากอาคารเรียนในพื้นที่นี้ จะมีลักษณะคล้ายกับผังอาคารเรียนในยุคสมัยเดียวกัน แต่เปลี่ยนรูปแบบและวัสดุ ให้มีลักษณะเรียบง่าย รูปทรงสี่เหลี่ยม หลังคาตัดเรียบ ผังรูปตัวอี (E) หรือผังรูปตัวไอ (I) เหมือนกลุ่มอาคารราชการที่สร้างในช่วงระยะ พ.ศ.2484–2486 มีลักษณะเป็นผังยาวรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้า

นอกนั้นก็จะเป็นอาคารที่มีผังรูปทรงสี่เหลี่ยมจัตุรัส ปรับแต่งให้บริเวณมุมอาคารเป็นกระจกและเป็นทรงโค้ง มักถูกใช้ออกแบบให้เป็นพื้นที่ของบันได อาทิเช่น ตึกเอราวัณ ตึกไปรษณีย์โทรเลข เป็นต้น



ภาพที่ 5: (บนซ้าย) ตึกเอราวัณ
ที่มา: ธงชัย ลิขิตพรวรรค์, (2558) **สมุดภาพเที่ยวที่ต่างๆ**. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์ต้นฉบับ. หน้า 19.
ภาพที่ 6: (บนขวา) ตึกไปรษณีย์
ที่มา: สำนักศิลปะและวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยราชภัฏลพบุรี. **ภาพเก่าเล่าอดีตเมืองลพบุรี**. หน้า 108.
ภาพที่ 7: (ล่างซ้าย) โรงแรมทหานบก
ที่มา: สำนักศิลปะและวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยราชภัฏลพบุรี. **ภาพเก่าเล่าอดีตเมืองลพบุรี**. หน้า 85.
ภาพที่ 8: (ล่างขวา) ตึกปฏิบัติการแพทย์ โรงพยาบาลอานันทมหิดล

สถาปัตยกรรมสมัยใหม่ในพื้นที่จังหวัดลพบุรี ในระยะที่ 1 จึงมีอัตลักษณ์ และเอกลักษณ์ทางด้านรูปแบบสถาปัตยกรรมในแบบสากลนิยม ทางสถาปัตยกรรมสมัยใหม่ในยุคบุกเบิกหรือยุคแรกเริ่ม ภายหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ.2475 โดยการศึกษาที่ผ่านมาระบุว่า ผลงานออกแบบโรงภาพยนต์ทหานบก เป็นงานออกแบบของจิตรเสน อภัยวงศ์ ซึ่งหากเปรียบเทียบกับอาคารอีกหลายกลุ่มที่มีลักษณะของการรับอิทธิพลทางด้านงานออกแบบ หรือผลงานท่าน ซึ่งเป็นอาคารที่มีลักษณะโค้งมน เช่น ตึกเอราวัณ ตึกปฏิบัติการ ตึกไปรษณีย์โทรเลข ตึกประชาสงเคราะห์ หรืออาคารขนาดเล็กที่มีรูปแบบคล้ายคลึงกันในพื้นที่เขตทหารเมืองลพบุรี หรือแม้แต่ลักษณะพิเศษของตึกศัลยกรรม โรงพยาบาลอานันทมหิดล ซึ่งสร้างในยุคสมัยบุกเบิกด้านการออกแบบอาคารผ่าตัดแบบทันสมัยทั้งรูปแบบและการใช้งาน รวมถึงการบุกเบิกด้านการศึกษาทางการแพทย์สมัยใหม่ ตัวอย่างเช่น หอการศึกษาแพทย์ที่บุด้วยกระจก หรือความนิยมของการใช้รูปแบบการประดับช่องประตู หน้าต่าง และผนัง ด้วยรูปทรงสี่เหลี่ยม และวงกลม ตามความนิยมผ่านผลงานของหลวงบุรกรรมโกวิท เป็นต้น



ภาพที่ 9: ตึกผ่าตัดและห้องพักผู้ป่วย โรงพยาบาลอานันทมหิดล

**5.2 จอมพล ป.พิบูลสงคราม นายกรัฐมนตรี ระยะที่ 2 (พ.ศ.2491–2500) กับสถาปัตยกรรมสมัยใหม่ "แบบไทยวัฒนธรรม"**

จากการกลับเข้ามาดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรีครั้งที่ 2 ของจอมพล ป. พิบูลสงคราม โดยการสนับสนุนของคณะรัฐประหารที่เป็นกลุ่มอนุรักษ์นิยมได้ทำการยึดอำนาจจากรัฐบาลหลวงธำรงนาวาสวัสดิ์ เมื่อวันที่ 6 เมษายน พ.ศ.2491 ได้แจ้งความประสงค์ว่า *"บัดนี้ คณะรัฐประหารต้องการให้นายควง ลาออก เพื่อให้จอมพล ป.พิบูลสงครามเป็นนายกรัฐมนตรีแทน เพราะนายควงไม่สามารถแก้ไขค่าครองชีพของประชาชนลงได้"* (Kuvanond J., 1953: 376) ตามบันทึกของนายศักดิ์ ไทยวัฒน์ บันทึกไว้ว่า เมื่อจอมพล ป.พิบูลสงคราม เป็นนายกรัฐมนตรีใน พ.ศ.2491 แต่เนื่องจากสถานการณ์การเมืองที่ตึงเครียดในการก่อจลาจลเพื่อขับไล่คณะรัฐประหาร โดยนายทหารเสนาธิการกองทัพบก *"คณะ 1 ตุลาคม"* พ.ศ.2491 และกลุ่มคณะหลวงประดิษฐ์ รู้จักกันในนาม *"กบฏวังหลวง"*

บรรยากาศการทางการเมืองในช่วงเวลาดังกล่าว เมื่อหมดอุปสรรคจากคู่ตรงข้ามทางการเมือง จึงได้เปลี่ยนชื่อจาก *"สยาม"* เป็น *"ไทยแลนด์"* เมื่อวันที่ 26 กุมภาพันธ์ พ.ศ.2492 และในช่วงสงครามเกาหลี พ.ศ.2493–2494 ยังได้ร่วมสงครามเกาหลีเหนือทว่าการจลาจลยังเกิดขึ้นอีกครั้ง เมื่อวันที่ 29 มิถุนายน พ.ศ.2494 ในพิธีการส่งมอบเรือแมนฮัตตัน โดยเรียกตัวเองว่า *"คณะกู้ชาติ"* ที่ประชาชนทั่วไปรู้จักกันในนาม *"กบฏแมนฮัตตัน"* รัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงคราม ได้ตราพระราชบัญญัติการพิมพ์ พ.ศ.2494 เพื่อควบคุมหนังสือพิมพ์โดยตรง

นอกจากนี้ จอมพล ป. พิบูลสงครามใช้สื่อประเภทต่างๆ ทั้งวิทยุ โทรทัศน์ และภาพยนตร์ ใช้เป็นเครื่องมือสำคัญในการสร้างชาติ สร้างความนิยม และรักษาอำนาจ โดยมอบให้กรมประชาสัมพันธ์ดำเนิน *"โครงการจัดตั้งวิทยุโทรภาพ"* ให้คณะรัฐมนตรีพิจารณา ต่อมาวันที่ 25 ตุลาคม พ.ศ.2493 คณะรัฐมนตรีมีมติให้มีการจัดตั้งวิทยุโทรภาพขึ้น และอนุมัติให้ใช้งบประมาณในปีพ.ศ.2494

ด้านความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ และการปราบปรามจลาจล ส่งให้จอมพล ป.พิบูลสงคราม ปรับเปลี่ยนแนวคิดเพื่อปรับเปลี่ยนการบริหารขับเคลื่อนให้การพัฒนาด้านเศรษฐกิจระดับรากหญ้า การติดต่อต่างประเทศ การศาสนา ให้เป็นไปในรูปแบบประชาธิปไตย ต่อต้านคอมมิวนิสต์ และเข้ามาดำเนินการบริหารจัดการด้านการทหารอีกครั้ง ในปีพ.ศ.2495 โดยสั่งการให้กระทรวงมหาดไทยพิจารณาบูรณะฟื้นฟูเมืองลพบุรีขึ้นใหม่ รวมทั้งการจัดการผังเมืองเทศบาลให้กับอีกหลายๆ จังหวัดในประเทศไทย อาทิ เทศบาลยะลา เทศบาลกาฬสินธุ์ เทศบาลลำปาง เพื่อลดบทบาททางการขยายการค้าของกลุ่มชาวจีนในประเทศไทย

ทั้งนี้ ได้มีการพัฒนาระดับประชาชน เช่น การแก้ไขปัญหาที่ดินและการออกโฉนดที่ดิน เสนอร่างประมวลกฎหมายที่ดิน พ.ศ.2496 ประกาศใช้เป็นกฎหมายในปี พ.ศ.2497 ทำให้คนไทยทั่วประเทศ ได้รับโฉนดที่ดินมากขึ้น และการพิจารณาให้วางรางรถเล็ก หรือสมัยนั้นเรียกว่า *“รถราง”* โดยอาศัยริมถนนคอนกรีตที่มีอยู่แล้วเป็นระยะทาง 8 กิโลเมตร เริ่มจากวงเวียน ร.พัน 6 ถึงหัวเขาน้ำโจนในเขตพื้นที่ทหาร

การจัดสร้าง *“นิคมสร้างตนเองพระพุทธบาท จังหวัดสระบุรี”* ควบคู่กับ *“นิคมสร้างตนเองจังหวัดลพบุรี”* ระบุว่า มีการสร้างเรือนรับรอง โรงเรียน โรงพยาบาล ธนาคารออมสิน โดยจัดงานเฉลิมฉลองในปีพ.ศ.2497 โดยในปีเดียวกันของพื้นที่จังหวัดลพบุรียังคงดำเนินการปรับปรุงสถาบันการศึกษาในหน่วยงานทหารอีกหลายแห่ง เช่น โรงเรียนกองทัพบกอุปถัมภ์ค่ายนารายณ์ศึกษา โรงเรียนสองเหล่าในศูนย์กลางทหารปืนใหญ่ โรงเรียนชุบศร โรงเรียนจังหวัดทหารบกลพบุรี โรงเรียนโคกกระเทียมวิทยาลัย และแผนกอนุบาลลพบุรี การจัดให้มีรถรางและเปิดให้บริการขึ้นในจังหวัด ในวันที่ 31 มกราคม พ.ศ.2498 โดยถือว่า *“จังหวัดลพบุรีเป็นศูนย์กลางทางทหารบก และทหารอากาศ มีการความเจริญในทางการทหารมากกว่าที่อื่น และตอบรับนโยบายการเป็นศูนย์กลางทางทหาร จึงย่อมมีความจำเป็นที่จะให้ประโยชน์และสนองความต้องการของประชาชนได้เหมาะสมในกาลข้างหน้าอีกด้วย”* (A. Piboonsongkram)

ทั้งนี้ การกลับมามีบทบาทด้านนโยบายทางการทหาร และการจัดการทางกองทัพโดยปรับปรุงกรมทหารปืนใหญ่ และขอรับความช่วยเหลือหลักสูตรทหารปืนใหญ่จากสหรัฐอเมริกา เพื่อปรับปรุงหน่วยงานและพัฒนาระบบปืนใหญ่ตามแบบของสหรัฐอเมริกา การพัฒนาฐานะเป็น *“ศูนย์กลางทหารปืนใหญ่”* ในปีเดียวกัน ขยายเขตพื้นที่สนามยิงปืนใหญ่ไปทางอำเภอโคกสำโรง และชัยบาดาล โดยกำหนดให้โยธาเทศบาลรับผิดชอบ การย้ายหน่วยงานราชการต่างๆ ให้ไปรวมอยู่บริเวณเมืองใหม่ โดยวันที่ 8 เมษายน พ.ศ.2495 ได้รับพระกรุณาโปรดเกล้าฯ พระราชทานนามว่า *“ค่ายพหลโยธิน”* เพื่อเป็นอนุสรณ์ความดีของพลเอกพหลพยุหเสนา (พจน์ พหลโยธิน) โดยบันทึกส่วนตัวถึง พล.ต.อุทัย วงศ์วีรเดช หัวหน้าตำแหน่งแผนกปืนใหญ่ว่า *“ให้บอก กง. ด้วยว่า ฉันมีความประสงค์ จะดัดแปลงเขาน้ำโจน และเขาหนองหว้าเป็นสถานที่ตรวจการณ์ จึงมอบให้แผนกเตรียมการณ์จัดทำ และให้ กง.จ่ายงบประมาณให้ 2 หมื่นบาท”* (Rungsirisangrat W. 1996: 35) เรียกว่า *“ตึกชาโต้”* ที่แปลความหมายของชื่อเทียบเท่า *“ปราสาท”* มีลักษณะเป็นอาคาร 3 ชั้น ผังอาคารเป็นผังรูป E ตกแต่งให้ผนัง หรือผิวอาคารด้วยหิน ประดับสัญลักษณ์ของ จอมพล ป. พิบูลสงคราม คือ รูปไก่และคฑาไขว้ (พันเอกพิเศษ) บริเวณทางเข้าอาคาร

*"ตึกพิบูลสงคราม"* ตั้งอยู่บนเขาหนองหว้าในเขตพื้นที่ทหารแบบบังกะโลทันสมัย เป็นเรือนรับรอง 3 ชั้นขนาดใหญ่ พื้นห้องปูด้วยหินอ่อนและปาร์เกต์อย่างดี จัดสร้างขึ้นเพื่อเป็นที่พักรับรองบุคคลสำคัญของชาติ ผู้บังคับบัญชาชั้นสูง และแขกที่มาเยี่ยมชมกิจการศูนย์การทหารปืนใหญ่ ทั้งนี้ยังได้ปรับปรุงระบบอำนวยความสะดวก ประปา ไฟฟ้า สนามกีฬา อ่างเก็บน้ำ ระบบขนส่ง ปรับปรุงกำลังส่งของสถานีวิทยุทหารปืนใหญ่ ให้มีกำลังสูงเป็นพิเศษเพื่อประชาสัมพันธ์ค่ายทหาร โดยจังหวัดทหารบกลพบุรี ได้ก่อสร้างที่ทำการขึ้นใหม่ และย้ายเข้าสู่ที่ตั้งกองบัญชาการทหารแห่งใหม่ในปัจจุบัน การจัดตั้งโรงเรียนการบิน ขึ้นในศูนย์การทหารปืนใหญ่อีกแห่งหนึ่ง ต่อมาได้รับการจัดตั้งเป็น กรมการบินทหารบก และมาขึ้นตรงต่อกองทัพบกในภายหลัง

รูปแบบอาคารสมัยใหม่แบบนี้ มีลักษณะคล้ายกับรูปแบบสถาปัตยกรรมยุคบุกเบิกที่สร้างขึ้นก่อน พ.ศ.2475 หรือก่อนจอมพล ป.พิบูลสงครามจะเป็นนายกรัฐมนตรี อาทิ วังสระประทุม กรุงเทพฯ หรือพระราชวังไกลกังวล หัวหิน จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ เป็นลักษณะผสมผสานแนวความคิดแบบตะวันตก โครงสร้างเป็นคอนกรีตซึ่งเป็นวัสดุก่อสร้างสมัยใหม่ ตลอดจนสอดคล้องกับสภาพภูมิอากาศ

นอกจากนี้ ยังมีการก่อสร้าง *"ศาลพระกาฬ"* ทับบนรากฐานเดิมของโบราณสถาน มีลักษณะเป็นสถาปัตยกรรมที่ประยุกต์คุณลักษณะของอาคารพุทธศาสนาบนฐานของการก่อสร้างด้วยวัสดุสมัยใหม่

อย่างไรก็ตาม รูปแบบสถาปัตยกรรมสมัยใหม่ของอาคารเรียน และหอประชุม ของโรงเรียนทั้งสองแห่ง ยังคงรูปแบบสมัยใหม่ที่มีลักษณะกลมกลืนกับอาคารสถาปัตยกรรมสมัยใหม่ ช่วงระยะที่ 1 (พ.ศ.2581–2587) คือ รูปทรงอาคารแบบกล่องสี่เหลี่ยม มีกันสาดคอนกรีต หลังคาตัดเรียบ ที่ยังปรากฏอยู่ในระยะที่ 2 (พ.ศ.2491–2500)




ภาพที่ 10: โรงภาพยนตร์ทหารบก
ที่มา: ธงชัย ลิขิตพรวรรค์, (2558) สมุดภาพเที่ยวที่ต่างๆ. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์ต้นฉบับ. หน้า 53.

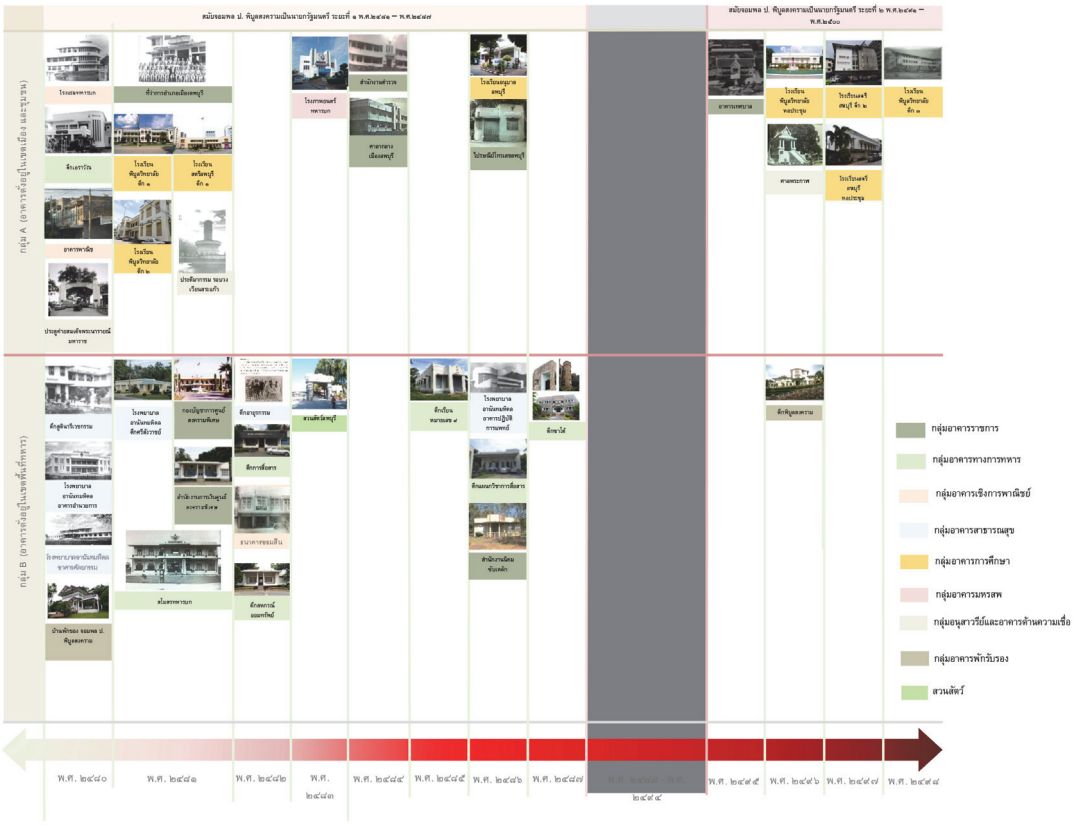
อาจแสดงให้เห็นว่า รูปแบบสถาปัตยกรรมสมัยใหม่แบบโมเดิร์นทั้งสองยุค เป็นเครื่องหมายใช้แสดงอัตลักษณ์ของพื้นที่ และเพื่อการสร้างค่านิยมตะวันตกในเขตพื้นที่จังหวัดลพบุรีของสมัยจอมพล ป.พิบูลสงคราม ที่นอกจากสถาปัตยกรรมแล้ว ศิลปกรรมสมัยใหม่ในรูปแบบเชิงประติมากรรม ระยะที่ 1 ก็เป็นการแสดงออกทางการเชิดชูเอกลักษณ์ไทยในรูปแบบของการตัดทอน และนำเสนอออกในลักษณะขององค์ประกอบเท่านั้น

หากว่าการเป็นนายกรัฐมนตรี ระยะที่ 2 (พ.ศ.2491–2500) จึงเป็นการนำรูปแบบสถาปัตยกรรมสมัยใหม่ในเชิงอัตลักษณ์ไทยมาใช้ทดแทนบนพื้นที่ประวัติศาสตร์และโบราณสถาน ตลอดจนมีการสร้างเรือนรับรองแบบบังกะโลเพื่อให้เกิดความเหมาะสมต่อสภาพอากาศ และลักษณะการใช้สอยให้มากยิ่งขึ้น ซึ่งประเทศไทยในยุค 2590 ได้เรียนรู้ผ่านสถาปัตยกรรมสมัยใหม่มาแล้วในยุคหนึ่ง ทำให้ไม่เกิดความตื่นเต้นและแปลกใหม่ อย่างเช่นยุคสร้างค่ายสมเด็จพระนารายณ์มหาราช ในเขตพื้นที่ทหาร หรือเมืองใหม่ลพบุรีอีกแล้ว

อย่างไรก็ตาม สาเหตุสำคัญที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงต่อการเป็นนายกรัฐมนตรีของจอมพล ป. พิบูลสงครามเกิดขึ้นอีกครั้งเมื่อเดือนเมษายน พ.ศ.2498 จากการที่ได้เดินทางไปเยือนประเทศต่างๆ 18 ประเทศ ทั้งสหรัฐอเมริกา ยุโรปตะวันตก และเอเชีย รวมเกือบ 70 วัน เมื่อกลับมาถึงประเทศไทยจึงมีแนวความคิดในด้านการพัฒนาปกครองโดยระบอบประชาธิปไตยให้เทียบเท่านานาประเทศ โดยในพ.ศ.2498 จัดตั้งสถานีวิทยุจังหวัดทหารบกลพบุรี ณ โรงภาพยนตร์ทหานบก เพื่อโฆษณาและการหารายได้ให้กิจการของโรงหนัง ปรับปรุงเครื่องส่งให้มีกำลังมากขึ้นในพ.ศ.2499

จนในที่สุด พ.ศ.2500 มีเหตุการณ์ความวุ่นวายทางการเมืองและการเลือกตั้งในหลายครั้ง เป้าหมายของการเปลี่ยนแปลงสังคมไปสู่ระบอบประชาธิปไตยแบบสากล ก็ยังไม่สามารถเกิดขึ้นได้ อันเนื่องจากสถานการณ์การเป็นนายกรัฐมนตรียังไม่สามารถทำเกิดได้จากการยอมรับจากทุกฝ่ายได้อย่างแท้จริง หากแต่จอมพล ป.พิบูลสงคราม คงเป็นนายกรัฐมนตรีท่านเดียว ที่ได้มีโอกาสลองผิดลองถูก และสามารถปรับเปลี่ยนวิธีคิดวิธีการด้านการปกครองเพื่อรักษาคณาธิปไตยได้ยาวที่สุดคนหนึ่ง

เพราะฉะนั้น รูปแบบสถาปัตยกรรมภายหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ.2475 ยุคบุกเบิกด้านสถาปัตยกรรมสมัยใหม่ในจังหวัดลพบุรี จึงได้ส่งอิทธิพลทางด้านการพัฒนาให้เมืองลพบุรีเป็นเมืองทหารใหม่ สร้างเอกลักษณ์ใหม่ สร้างการปกครองใหม่ สร้างรูปแบบของฐานทัพสมัยใหม่ สร้างวัฒนธรรมสมัยใหม่บนพื้นที่เมืองเก่า เพื่อเชื่อมโยงวัฒนธรรมสมัยใหม่เข้าสู่วัฒนธรรม วิถีชีวิตสู่สังคมอารยะและวัฒนธรรมสมัยใหม่ ที่นำความเปลี่ยนแปลงมาสู่วัฒนธรรม อย่างการสร้างวิถีชีวิตแบบตะวันตกในแบบลักษณะไทย จวบจนเป็นประเทศไทยในยุคสมัยปัจจุบัน




ภาพที่ 11: แผนภาพแสดงเวลาการก่อสร้างอาคารสถาปัตยกรรมสมัยใหม่ในจังหวัดลพบุรีในช่วงเวลาระหว่างที่จอมพล ป. พิบูลสงคราม ดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรี

## 6. สรุป

การก่อสร้างสถาปัตยกรรมในรูปแบบทหารสมัยใหม่ในเมืองลพบุรีได้กำหนดพื้นที่ด้านทิศตะวันตกที่มีเขตติดต่อกับเขตชุมชนเมืองเก่าเพื่อเชื่อมความเป็นศูนย์กลางเมืองเก่าสู่พื้นที่ความเป็นศูนย์กลางเมืองใหม่ โดยการผ่านซุ้มประตูค่ายสมเด็จพระนารายณ์ บริเวณด้านหน้าศาลพระกาฬ ซึ่งเป็นที่เคารพของชาวจังหวัดลพบุรี และจังหวัดใกล้เคียง ใช้ชื่อ *“ถนนประชาธิปไตย”* ในขณะนั้น ต่อมาเปลี่ยนชื่อเป็น *“ถนนนารายณ์มหาราช”* ผ่าน 3 วงเวียน คือ วงเวียนศรีสุนทร วงเวียนศรีสุริโยทัย และวงเวียนเทพสตรี ในเชิงสัญลักษณ์ทางวัฒนธรรมสมัยใหม่ ร่วมกับสถาปัตยกรรมสมัยใหม่ โดยเป็นการยกย่องวีรสตรีไทยที่เสียสละเพื่อชาติบ้านเมือง แสดงออกถึงความคิดเห็นด้านความเสมอภาค ภายใต้ลัทธิรัฐธรรมนูญตามแนวทางหลัก 6 ประการของคณะราษฎร คือ

1. จะต้องรักษาความเป็นเอกราชทั้งหลาย เช่น เอกราชในบ้านเมือง ในทางศาล ในทางเศรษฐกิจของประเทศไว้ให้มั่นคง

2. จะรักษาความปลอดภัยในประเทศ ให้การประทุษร้ายต่อกันลดน้อยลงให้มาก

3. จะต้องบำรุงความสมบูรณ์ของราษฎรในทางเศรษฐกิจไทย รัฐบาลใหม่ จะพยายามหางานให้ราษฎรทำโดยเต็มความสามารถ จะร่างโครงการเศรษฐกิจแห่งชาติ ไม่ปล่อยให้ราษฎรอดอยาก

4. จะต้องให้ราษฎรได้มีสิทธิเสมอภาคกัน ไม่ใช่ให้พวกเจ้ามีสิทธิยิ่งกว่าราษฎรเช่นที่เป็นอยู่

5. จะต้องให้ราษฎรได้มีเสรีภาพ มีความเป็นอิสระ เมื่อเสรีภาพนี้ ไม่ขัดต่อหลัก 4 ประการดังกล่าวแล้วข้างต้น

6. จะต้องให้มีการศึกษาอย่างเต็มที่แก่ราษฎร

ดังนั้น หลัก 6 ประการของคณะราษฎร อาจจะทำให้เราจินตนาการเห็นภาพของ *“เมืองทหาร”* ในพื้นที่ค่ายสมเด็จพระนารายณ์มหาราชจังหวัดลพบุรี ได้ไม่ยาก เมื่อเปรียบเทียบกับเมืองหลวงเช่นกรุงเทพมหานครด้วยการสร้างชื่อ สัญลักษณ์ ของอุดมการณ์ที่ต้องการพัฒนาประเทศขึ้นไปสู่ความเจริญรุ่งเรืองทัดเทียมตะวันตก ความศิวิไลซ์ทางด้านวัฒนธรรมสมัยใหม่ โดยสอดคล้องกับนโยบายภาครัฐ ทั้งด้านความปลอดภัย การศึกษา เศรษฐกิจ ความเสมอภาค เสรีภาพ รวมถึงการปลุกกระแสรักชาติ ด้วยการแสดงจุดยืนทางความเป็นเอกราชของประเทศสยามตลอดมา

ทว่าการจินตนาการภาพเมืองทหารภายใต้การนำของจอมพล ป. พิบูลสงคราม ตั้งแต่ปีพ.ศ.2477 ในตำแหน่งรัฐมนตรีว่าการกระทรวงกลาโหม จนถึงนายกรัฐมนตรีคนที่ 3 ในระยะที่ 1 (พ.ศ.2481–2487) ในจังหวัดลพบุรี ภายหลังประเทศไทยต้องเตรียมพร้อมรับการเปลี่ยนแปลงตามกระแสการเมืองทั้งภายใน และภายนอกประเทศ อาทิ สงครามอินโดจีน จนถึงการเข้าร่วมสงครามและประกาศชัยชนะครั้งนั้น ทำให้บทบาทความสำคัญทางการทหารที่มีต่อการเมืองการปกครองได้รับความนิยมและความน่าเชื่อถือ ส่งผลให้การพัฒนาฐานทัพ หรือเมืองทหารในจังหวัดลพบุรี จนถึงช่วงสงครามโลกครั้งที่ 2 ยังคงเกิดกลุ่มอาคารสำคัญ เช่น อาคารราชการ และอาคารโรงพยาบาล และอาคารทางการทหาร เพื่อสำหรับตอบสนองการปฏิบัติราชการทางการทหาร และการปกครองในหลากหลายด้านก็ยังพบลักษณะเด่นทางค่านิยม และอุดมคติแบบชาตินิยม *“แบบลัทธิทหาร”* พร้อมกับการเชิดชูวัฒนธรรมไทยสมัยใหม่ในยุคสร้างชาติ ที่สามารถตอบโจทย์ทางรัฐนิยม 12 ประการ อาทิ “เชื่อผู้นำชาติพ้นภัย” เป็นการใช้คำขวัญ เพื่อโฆษณาเชิญชวนให้ประชาชนมีความคิดเห็นไปในทิศทางเดียวกัน ในด้านความปลอดภัยและเพื่อความมั่นคงของชาติ ดังคำกล่าวในพิธีเปิด อนุสาวรีย์ประชาธิปไตย เมื่อวันที่ 24 มิถุนายน พ.ศ.2483 จอมพล ป.พิบูลสงครามให้ความหมายของอนุสาวรีย์ในข้อความตอนหนึ่งว่า

*“...อนุสาวรีย์นี้ จะเป็นศูนย์กลางแห่งความเจริญก้าวหน้าทั้งมวล เป็นต้นว่า ถนนสายต่างๆ ที่จะออกจากกรุงเทพฯ ไปยังหัวเมืองก็จะนับต้นทางจากอนุสาวรีย์นี้ ถนนราชดำเนิน ซึ่งเป็นแนวของอนุสาวรีย์ ก็กำลังสร้างอาคารให้สง่างาม เป็นที่เชิดชูเกียรติของประเทศ..”*

รูปแบบสถาปัตยกรรมสมัยใหม่ในจังหวัดลพบุรีจึงถูกสร้างขึ้นภายใต้การกำกับดูแลของจอมพล ป. พิบูลสงคราม โดยมีศูนย์กลางเมืองที่ทำหน้าที่เป็นจุดหมายตา คือ วงเวียนศรีสุริโยทัย (วงเวียนสระแก้วในปัจจุบัน ) ซึ่งแสดงออกถึง *“ชาตินิยม”* บวกกับแนวความคิดทางวัฒนธรรม *“แบบไทยใหม่”* ผ่านประติมากรรม ทางความสมบูรณ์ทางกายวิภาคแบบอย่างตะวันตก ถ่ายทอดออกมาในเชิงสัญลักษณ์ใหม่ ให้ความรู้สึกทันสมัย แข็งแกร่ง น่าเกรงขาม มีพลัง ให้คุณลักษณะในความเป็นผู้นำทางการทหารตามแบบอย่าง *“ลัทธิทหารนิยม”* ชัดเจนกว่า *“ลัทธิรัฐธรรมนูญ”* แบบอย่างอนุสาวรีย์ประชาธิปไตยในกรุงเทพฯ ที่สร้างขึ้นในระยะเดียวกัน เพื่อก้าวสู่ชาติมหาอำนาจตามลัทธิชาตินิยมใน

ยุคสมัยของจอมพล ป. พิบูลสงครามเป็นนายกรัฐมนตรี ระยะที่ 1 (พ.ศ.2481–2487) ได้ชัดเจนกว่ารูปแบบสถาปัตยกรรมสมัยใหม่ ในยุคสมัยของจอมพล ป. พิบูลสงครามเป็นนายกรัฐมนตรี ระยะที่ 2 (พ.ศ.2491–2500) ซึ่งจอมพล ป. พิบูลสงครามต้องคานอำนาจของทหาร ตำรวจ และพรรคการเมืองต่างๆ ลักษณะสถาปัตยกรรมสมัยใหม่ ในระยะที่ 2 (พ.ศ.2491–2500) อาทิ การสร้างศาลพระกาฬหรือการสร้างตึกพิบูลสงครามบนเขาน้ำหว้าที่มีลักษณะแบบเรือนรับรองเป็นสถาปัตยกรรมสมัยใหม่ในยุคแรกของสถาปนิกสมัยใหม่ภายหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครอง

เพราะฉะนั้น สถาปัตยกรรมสมัยใหม่ในลพบุรีนั้น จึงมีลักษณะเด่นชัดด้านการเชิดชูวัฒนธรรมสังคมทหารแบบสมัยใหม่ และตอบรับรูปแบบทางวัฒนธรรมประเพณีสมัยใหม่ของจอมพล ป. พิบูลสงคราม ตามรัฐนิยม 12 ประการ ตลอดจนแบบไทยวัฒนธรรมในการเชิดชูและส่งเสริมวัฒนธรรมแบบไทยตามลัทธิชาตินิยมในช่วงเวลาดังกล่าว

## บรรณานุกรม

- A. Piboonsongkram. **Chompol P. Piboonsongkram.** (in Thai). **[Marshall P. Piboonsongkram]**. Bangkok: Soon kan pim.
- Conservation of archeology artifact, site and environment of Lopburi. (1993). **Chompol P. Piboonsongkram kab changwat Lopburi**. (in Thai). **[Marshall P. Piboonsongkram and Lopburi Province]**. Bangkok: Akane printing centre.
- Jansin Jairak. (2006). **Sathapattayakam samai mai khong kum sathapanig thai run bukbuek poso 2459-2508**. (in Thai). **[Modern architecture of pioneer Thai architects B.E. 2459-2508]**. Bangkok: Silpakorn University.
- Kuvanond Jarun. (1953). **Cheevit kan tosu chompol P. Piboonsongkram**. (in Thai). **[life of Marshal P. Piboonsongkram]**. Bangkok: n.p.
- Na-pompet vichit wong. (2001). **Vivattanakan sangkom Thai kab hassaniyai chud pol nikorn kimnguan**. (in Thai). **[Development of Thai society and Pon Nikon Kimnguan comical story series]**. Bangkok: Sang Dao.
- Pakeerut Worachet. (2014). *"Kanaras kab kan pjeanplang dan kotmai"* in **chak 100 pee roso roisamsip thung padsippee prachatippatai**. (in Thai). [Political history of Thailand from 1912 to 2012]. Bangkok: Sathaban Nayobaisataran.
- Piromruen Sitthiporn. (2004). *"Kan anurak chumchon muang lae sapapvadlom tang vattanatham: naewkid lakkarn lae hetpon"* (in Thai) *[Urban and Cultural Landscape Conservation: Concepts, Principles and Implementation]*, in **Najua**, 20 (2003-2004): 45.
- Piwnual Chaleamkiat. (1990). **Prachatippatai bab Thai: Kwamkid tang kan moung khong tahan Thai (2519-2529)**. (in Thai). **[Thai's Democracy: Thai army political concept]**. Bangkok: Thammasart University Printing House.

- Rungsirisangrat Wanlapa. (1996). **Chompon P. Piboonsongkram kab chanwat Lopburi** (in Thai). **[Marshal P. Piboonsongkram and Lopburi Province]**. Bangkok: ancient artifact and environment conservation of lopburi.
- Sujachaya Sudara. (1999). **Lopburi**. Bangkok: Sarakadee.
- Thaivat Sak. (1991). **Kred kan muang bang rueng khong chompol P. Piboonsongkram kab kapachao**. (in Thai). **[Some political stories of P. Piboonsongkram and me]**. Bangkok: C.P. Printing.
- Wongta-ngan Kanok. (1981). **Akekasan prakob kan sammana pravatisat muang Lopburi**. (in Thai). **[Proceedings on History of Lopburi City]**. Bangkok: Rongpim Ruen Kaew.